

in spretnost v posploševanju. Lahko se izkaže, da je predloženi odlomek iz besedila prekratek za sklepanje o funkcionalnosti posameznega stilema ali skupine stilemov; tedaj naj učitelj pomaga učencem s tem, da jim prikljče v zavest vsebino celotnega literarnega dela.

S temi vajami je bližnji učni smoter – pregledno znanje jezikovnih sredstev, ki dajejo besedilu čustveno obarvanost – dosežen; v naslednjih učnih urah pa se je treba, s tem urejenim in poglobljenim znanjem vračati k interpretiranju literarnih besedil. Zdi se, da v naši šolski praksi preveč prevladuje analiza vsebine ali idejnosti nad analizo oblike in da je premalo prežemanja med obojimi (način izpovedovanja ideje, funkcija stilema). Treba bi bilo najti razumno razmerje med enim in drugim. Pretirano seciranje besedil lahko odbija mlade ljudi, zato je dobro izbirati za utrjevanje te učne snovi zlasti besedila z značilnimi dominirajočimi stilemi in razpravljati o njihovi vlogi v okviru celote.

Literatura:

Matjaž Kmecl: Mala literarna teorija, Založba Borec, Ljubljana 1976, str. 98–135.

Jože Toporišič: Slovenska slovnica, Obzorja, Maribor 1976, str. 436–437.

Franc Žagar
Pedagoška akademija v Ljubljani

Slovenščina v javni rabi

PREČRKOVANJE ČEŠKIH LASTNIH IMEN*

Načrt pravil za novi slovenski pravopis posveča problematiki prečrkovanja tujih pisav v slovenski knjižni jezik obsežno poglavje, ki odpira vprašanja v različne smeri.

V svojem prispevku bi se dotaknila nekaterih.

1. Pri branju besedila ne moremo mimo vtisa, da so v osnutku premalo poudarjena pravila, ki upoštevajo našo dosedanjo pravopisno tradicijo. Kar zadeva zapisovanje tujih lastnih imen, sta si češki in slovenski pravopis v svojih temeljnih načelih zelo blizu.

Naj povzamem pravila iz češkega pravopisa:

- Tuja lastna imena – osebna in zemljepisna – pišemo načeloma v prvotnem (izvirnem) pravopisu, če so iz jezikov, ki uporabljajo latinično pisavo;
- pri jezikih z drugačno abecedo, npr. ruščina, se lastna imena prečrkujejo po določenih pravilih, ki jih v tabelarnih preglednicah navajajo vse izdaje češkega pravopisa, akademske in pravopisi za šole;
- pisave povsem drugačnega tipa (japonščina, kitajščina) se v češčino prečrkujejo tako, da češke črke prestrežejo vsaj približno njihovo glasovno podobo.

V osnutku pravil za novi pravopis je problematika osvetljena drugače; v besedilu so naštetih različni načini prevzemanja slovenskih poimenovanj v slovenski knjižni jezik, na str. 32 pa je le mimogrede

* Prispevek je bil prebran na strokovnem zborovanju, ki ga je aprila 1982 v okviru javne razprave o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis organiziral Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani.

izrečena misel, ki kaže na dejstvo, da avtorji načrta za novi pravopis načeloma niso spreminjali pravil, veljavnih v našem dosedanjem izročilu. Naj citiram misel iz oklepaja na strani 32, ki bi morala biti pravzaprav v izhodišču poglavja o zapisovanju tujih imen: »...črkam in črkovju pustimo vse posebnosti, ki jih imajo v tujih pisavah.« Na okrogli mizi (18. 12. 1982), ki jo je o novem pravopisu organiziralo Slavistično društvo Ljubljana, je bila kritična pripomba te vrste prvič izrečena. Ker se v osnutku novega pravopisa obsežno razpravlja o prevajanju, domačenju in tipografskem poenostavljanju ter se pri tem našteva preglednice tujih pisav, je temeljno pravilo, ki je za to poglavje zelo pomembno, povsem zbledelo; razpravljalci februarске okrogle mize, npr. geografi, so izrekli ugovore, ki so zadevali fonetično zapisovanje tujih lastnih imen in so torej razumeli pravila novega pravopisa kot drugačna, ki niso v skladu z dosedanjim pravopisno normo. Kot zelo vprašljive primere, s katerimi se ne bi mogli strinjati, bi navedli zapise čeških lastnih imen, npr. *Pšemisl, Bžezina*.

2. Pri kodifikaciji slovenskega pravopisa ne kaže v toliki meri spreminjati dosedanjih načel. Pravopisne norme so od vseh najbolj trdožive in odvisne od naših dogovorov. Pri spreminjanju pravopisnih načel je treba temeljito pretehtati dejstvo, da je v današnji komunikaciji zelo povečana aktivnost oziroma učinkovitost grafičnega sistema. Glede na kontekst našega pravopisnega izročila utegnejo nastati svojevrstni stilistični učinki med pravopisno podomačenimi češkimi imeni in njihovo izvorno češko podobo.

Prva skupina takih dvojnic se nanaša na pomenske distinkcije tipa *Dvořák, Holý, Vozný* (češki zapis) – *Dvoržak, Holy, Vozny* (poslovenjene oblike). Slovenski zapis češkega priimka kaže na stopnjo podomačenosti v slovenskem okolju, kjer so češki priseljenci svoj priimek zapisali v skladu z našimi tipografskimi možnostmi.

Druga skupina upošteva dvojnice, ki bodo hočeš nočeš nastajale in bodo stilistično zaznamovane. Postavlja se vprašanje, v katerih zvrstnih besedilih bo prihajalo do tipografskih zamenjav. Praksa kaže, da prihaja do tega pojava v publicistiki, v dnevnem časopisju, medtem ko v znanstvenih besedilih (enciklopedije, strokovne revije) zapisujejo imena v izvirni češki pisavi. Če pogledamo prevode češke leposlovne literature, je opaziti pri posameznih prevajalcih različno stopnjo slovenjenja, kar je odvisno od jezikovnega znanja pa tudi od prevajalske poetike slovenskih avtorjev.

3. V končni redakciji novega slovenskega pravopisa bo treba poleg stilističnih vidikov upoštevati tudi druge, ne nevažne okoliščine, npr.:

a) Splošno rabo, ki dobiva značilnosti norme; primeri poslovenjenih čeških lastnih imen so v slovenskem časopisju prikazani drugače, kot jih najdemo v načrtu za novi pravopis: *Kateřina, Přemysl, Husák, Chňoupek* (češki zapis) – *Katerina, Premysl, Husak, Chnoupek* (iz časopisa Delo). Navedki kažejo, da se v slovenskem tiskanem besedilu črtajo češka diakritična znamenja, tj. strešica in znak za dolžino samoglasnika.

b) Vidne učinke jezikovnega znaka in v zvezi s tem obvestilnost znaka: pri upoštevanju tega vidika se ne bi moglo v slovenski pisavi zamenjati črk, ki so za češki grafični sistem razločevalne, npr. *ch – h, i – y* (*Chrudim, Hradčany, Spydice, Litomyšl*). Naštete znake imamo v naših tiskarnah in na pisalnih strojih, torej bi pravila o tipografskih zamenjavah ne uvajali povsod in za vsako ceno.

V dosedanji pravopisni tradiciji se je v slovenski pisavi tudi v znanstveni literaturi opuščal znak za češke palatate *ř, đ, ň*, in sicer v položaju pred soglasnikom in na koncu besede (*Uhořš, Plzeň – Uhořš, Plzen*), v položaju med soglasniki pa se ga je razvezovalo v *tj, dj, nj* (*Káta, Táňa, – Katja, Tanja*).

Pravopisno problematiko o presajanju čeških lastnih imen v slovenščino bo treba obdelati tudi po besedotvorni in gramatični strani (prim.: namesto ustrezne sklonске oblike *Chnoupká* beremo v časopisih *Chnoupeka*). Kar zadeva ponazarjalno gradivo v preglednicah, bi ga kazalo urediti jasno, ob upoštevanju pravopisne in pravorečne oblike obeh jezikov. (Morda bi bil res že čas, da bi izšli dve knjigi – pravopis in pravorečje).

Tudi uvodni del v pravopis bi bilo treba skrajšati in metodično predelati, s tem bi se povečala njegova uporabnost.

Albinca Lipovec
Filozofska fakulteta v Ljubljani